

ՎԱՐԴԱՆ ԲՈՍԱՆՋՅԱՆ

*տնտեսագիտության դոկտոր,
ԵՊՀ ֆինանսահաշվային ամբիոնի պրոֆեսոր*

ՏԱԹԵՎԻԿ ՄՈՒՍԱՅԵԼՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի հայցորդ*

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐՁՐԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Ժամանակակից աշխարհում զարգացման բուռն տենպերով պայմանավորված մարտահրավերներին դիմակայելու հիմնական միջոցներից մեկը մրցունակ տնտեսության առկայությունն է: Արագ փոփոխվող աշխարհում այդպիսի տնտեսության դեպքում նույնիսկ կարող են ծագել օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բնույթի տարբեր խոչընդոտներ հետագա կայուն զարգացում ապահովելու գործում: Դրանց պատրաստ լինելու համար ակնհայտորեն անհրաժեշտ են սոցիալ-տնտեսական համակարգված քայլեր, որոնցից թերևս կարևորագույնն ազատ մրցակցության ապահովումն ու հակամենաշնորհային քաղաքականության իրականացումն է:

Մրցակցությունը նպաստում է գիտատեխնիկական առաջընթացին և ինովացիոն ծրագրերի ներդրմանը տնտեսության ճյուղերում, խթանում արտադրական տեխնոլոգիաների արդիականացումը, ապահովում ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործում, արտադրական ծախսերի կրճատում և արտադրանքի որակի շարունակական բարելավում, զնազոյացման արդյունավետ մեխանիզմների ձևավորում ու տնտեսական ներուժի ընդլայնում՝ ի վերջո հանգեցնելով երկրի սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման:

Կատարյալ մրցակցային և մաքուր մենաշնորհային շուկաների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շուկայի ինչպիսին լինելու մեջ չափազորված են թե՛ հասարակությունը, թե՛ պետությունը: Այս դեպքում խնդիրը ոչ միայն տնտեսական արդյունավետության շրջանակում է, այլև սոցիալական հավասարության և արդարության ենթատեքստում: Ընդ որում՝ եթե հասարակությունը հակված է զարգացումներն ու միտումները գնահատել կարճաժամկետ հատվածում, ապա պետությունը պարտավոր է դա անել նաև ավելի երկար ժամանակահատվածի համար: Փաստորեն պետությունը երկատվում է այդ ժամկետներում համապատասխան քաղաքականություն որդեգրելիս: Մենաշնորհների գոյության պայմաններում նա ապահովում է հասարակության մի մասի զբաղվածության խնդիրը՝ միևնույն ժամանակ որոշակիորեն անտեսելով հասարակության մյուս մասի (սպառողների) շահերը: Կատարյալ մրցակցության պարագայում լուծելով սոցիալական արդարության խնդիր՝ պետությունը կրում է նկատելի կորուստ ներուժային նորանվճարությունների հնարավորության մեջ: Եվ այսպես շարունակ, այսինքն՝ մենաշնորհային և մրցակցային շուկաների գնահատման գործում մշտապես առկա է ընտրության դժվարին խնդիր: Սակայն ակնհայտ է մեկ

այլ նկատառում. պետք չէ ընտրություն կատարել միանշանակ և անվերապահ բոլոր դեպքերի համար: Անընդունելի է ընտրության հետ կապված դժվարություններից խուսափելու նպատակով բացառել դրա հնարավորությունն ընդհանրապես: Չակառակը՝ հենց ընտրություն կատարելու հնարավորությունն է, որ թույլ կտա ճիշտ որոշումներ ընդունելու՝ կախված իրավիճակի թելադրանքից: Մեկ այլ խնդիր է ընտրության ձևախեղում թույլ չտալը, ինչը ենթադրում է ինչպես ճիշտ և հիմնավորված ընտրության իրականացում, այնպես էլ ընտրված մոդելի պատշաճ կիրառում: Ինչ վերաբերում է ընտրության սուբյեկտին, այսինքն՝ թե ով է այն կատարելու, ապա տրամաբանական է, որ դա պետք է լինի բոլոր տեսակի շահերի կրողը: Այնտեղ պետք է հանդես գան և բախվեն այդ շահերը՝ պետությանը պարտադրելով կատարելու իր և հասարակության համար ռացիոնալ քայլեր: Իսկ այդ «սուբյեկտը», մեր կարծիքով, հենց մրցակցային միջավայրն է, որտեղ վերը նշված շահերի բախումը կարող է ծնել բազմաթիվ մրցակիցներ կամ թույլ տալ գոյատևել մենաշնորհին՝ որոշակի ժամկետում, որոշակի նպատակներով:

Հայաստանի Հանրապետությունում մրցակցային միջավայրի բարելավման և ոլորտը կարգավորող պետական կառույցի գործունեության արդյունավետության բարձրացման նպատակով տնտեսական մրցակցության պաշտպանության իրավական հիմքերի ձևավորման ուղղությամբ իրականացվել են որոշակի բարեփոխումներ, սակայն գործադրված միջոցները մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների առկայության պատճառով մրցակցության պաշտպանության առումով դեռևս ցանկալի արդյունքների չեն հանգեցրել: Երկրում ազատ մրցակցային հարաբերություններ հաստատելու և դրանք արդյունավետ կարգավորելու համար հանրապետությունում հակամենաշնորհային քաղաքականությունը պետք է դիտարկվի որպես տնտեսական կայուն զարգացման կարևորագույն պետական գործառույթ:

Տնտեսագիտության դասականները, ինչպես նաև շուկայական տնտեսությանը աշխարհի զարգացած երկրները մշակել են հակամենաշնորհային քաղաքականության կարգավորման տարբեր մոդելներ և ձևավորել են անհրաժեշտ օրենսդրաիրավական հիմքեր՝ համապատասխան մեխանիզմներով՝ կախված իրենց տնտեսությունների կառուցվածքից, զարգացման աստիճանից ու ազգային առանձնահատկություններից:¹ Այս հարցերի ուսումնասիրության և այդ ուղղությամբ ՀՀ-ում անհրաժեշտ պետական քաղաքականության իրականացման առանձնահատկությունների լուսաբանմանն է նվիրված հայ գիտնականների մի շարք աշխատանքներ:²

Շուկայի արդյունավետ գործունեության ընդհանուր պայմաններ թելադրող առավել ազդող գործոն է մրցակցային հարաբերությունների զարգացվածության

¹ **Turley G., Luke P.**, Transition Economics: Two Decades On / Routledge, 2010. - 504 p., **Blanchard O.**, The economics of post-communist transition / Oxford: Oxford University Press, 1997. - 149 p., **Միքայելյան Ս.**, Մրցակցության և մենաշնորհների վերաբերյալ սմիթյան մոտեցումների մեկնաբանությունը // Տարեգիրք 2011, Տնտեսագիտության ֆակուլտետ / Գլխ.խմբ.՝ տ.գ.դ. Հ.Լ.Սարգսյան: - Եր., ԵՊՀ հրատ., 2011. - 504 էջ:

² **Բոստանջյան Վ.** Հակամենաշնորհային քաղաքականության միջազգային փորձը և Հայաստանի ներկայիս քաղաքականությունը // «Արդարություն» Մատենաշար, թիվ 7, Մենաշնորհները Հայաստանի Հանրապետությունում: Հիմնախնդիրներ և Լուծումներ / ՀՀ դաշնակցություն, Երևան, 2006; **Մարկոսյան Ա.Խ., Սկրտունյան Մ.Մ., Մարտիրոսյան Տ.Ս., Հարությունյան Վ.Ռ.** Տնտեսության մենաշնորհացումը և դրսևորման առանձնահատկությունները Հայաստանի Հանրապետությունում // ԵրԾՇՊ Տեղեկագիր, N 5, 2012թ., էջ. 56-66:

աստիճանը: Ինչպես մրցակցային միջավայրի զարգացման, այնպես էլ հակամենաշնորհային քաղաքականության ազդեցության նշանակալի շրջանակ են ներկայացնում շուկա կամ արտադրության ճյուղ մուտք գործելու արգելքները: Դրանք ընդհանուր առմամբ պայմանավորված են տվյալ շուկայի կամ ճյուղի առանձնահատկություններով և կարող են լինել կառուցվածքային, կոնյունկտուրային, վարքագծային կամ վարչական: Պետության խնդիրն է կարողանալ տարանջատել ձեռնարկատիրական անբարեխիղճ վարքը հակամրցակցայինից, բացահայտել մրցակիցներին շուկայից դուրս մղելու պատճառները: Հակամրցակցային վարքի դեպքեր կարող են առաջանալ, երբ տեղի է ունենում գերիշխող դիրքի չարաշահում, կամ ստեղծվում են դրա հավանականությունը մեծացնող և մրցակիցներին շուկայից դուրս մղելուն նպաստող համակենտրոնացումներ և համաձայնություններ:

Այդպիսի դեպքեր կարող են առաջանալ նաև, երբ իրականացվում է շուկայի կառուցվածքային տեղաշարժի հետ ուղղակի կապ չունեցող և գործարար շրջանառության սովորույթներին ու ձևավորված սկզբունքներին հակասող ձեռնարկատիրական գործունեություն:

Հաջող փոխհամաձայնեցված գործողությունների համար նպաստավոր պայմաններ են հիմնականում հանդիսանում.

- կայուն շուկայական պայմանները՝ շուկայի կայուն սահմաններ, պահանջարկի ճկունության ցածր մակարդակ, շուկա մուտք գործելու արգելքների առկայություն,
- համաձայնության մասնակիցների ռազմավարությունների թափանցիկությունը,
- մրցակիցների անբավարար ռեսուրսը՝ մոնոպոլ գործողություններին արձագանքելու և համաձայնության մասնակիցների շրջանում մրցելու ձգտումը բարձրացնելու կարողություն:

Մրցակցության պաշտպանության տեսանկյունից համաձայնությունների կարգավորման խնդիրը կարող է լուծվել բազմաթիվ գործոնների ուսումնասիրության և դրանց գնահատման արդյունքում: Դրանցից առավել հատկանշական են իրացվող ապրանքի կամ մատուցվող ծառայության գինը, պահանջարկի ճկունությունը և դինամիկան, արտադրության ծավալները, միմյանց հանդեպ կոորդինացիայի ենթակա մասնակիցների վստահությունը, ապրանքի տարբերակումը և այլն:

Մրցակցային միջավայրը տվյալ շուկայում բնութագրվում է դրանում գործող սուբյեկտների թվով, շուկա մուտք գործելու և դուրս գալու ազատության աստիճանով, շուկայի մենաշնորհային մակարդակով, շուկայական գների տեսակարար կշռով, մրցակցային ուժերի առկայությամբ, դրանց միջև փոխադարձ կապերով ու կախվածությամբ, ձեռնարկատիրական ռիսկի մակարդակով և այլն:

Հակամենաշնորհային արդյունավետ քաղաքականության իրականացումը ենթադրում է նպատակամետ և համալիր քայլեր՝ ուղղված մրցակցային միջավայրի ձևավորմանն ու զարգացմանը: Ընդ որում՝ այդպիսի նպատակի իրագործումը և մրցակցային մշակույթի ձևավորումը պահանջում են որոշակի «ինստրուկցիոն» գործընթաց՝ պայմանավորված քաղաքական, տնտեսական, կազմակերպչական, բարոյահոգեբանական և այլ գործոններով, ինչպես նաև իրավական դաշտի ձևավորմամբ և շարունակական կատարելագործմամբ:

Հակամենաշնորհային քաղաքականության հիմնական նպատակը մենաշնորհներից շուկայի մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության և դրանում ազատ մրցակցության ապահովումն է՝ իրականացնելով մենաշնորհային դիրք ունեցող տնտեսվարող սուբյեկտների գործունեության սահմանափակում, փոքր և միջին ձեռնարկատիրությանը պետական աջակցություն, դրա համար բարենպաստ պայմանների ստեղծում և այլն: Այլ խոսքով՝ մենաշնորհացման բարձր մակարդակը զսպելու և տնտեսության վրա դրա բացասական ազդեցությունը կանխելու համար պետությունը պարտավոր է իրականացնել հակամենաշնորհային քաղաքականություն: Նշենք նաև, որ երբեմն մենաշնորհների գոյությունը կարող է լինել օրինաչափ և անհրաժեշտ, սակայն ամեն դեպքում պետության կողմից դրանց հանդեպ պետք է իրականացվի խիստ վերահսկողություն, որպեսզի թույլ չտրվի մենաշնորհների կողմից իրենց դիրքերի չարաշահում:

Շուկայում բարենպաստ մրցակցային միջավայրի ձևավորման հարցում կարևոր դեր ունեն հակամենաշնորհային օրենսդրությունը, ինչպես նաև դրա գործադրման համար պատասխանատու պետական մարմինները: Ակնհայտ է, որ միայն վերջիններիս ճիշտ և հետևողական աշխատանքի դեպքում է հնարավոր ապահովել տնտեսական համակարգի արդյունավետ զարգացումը: Հակամենաշնորհային քաղաքականություն, ըստ էության, հանդիսանալով պետության կողմից իրականացվող ընդհանուր տնտեսական քաղաքականության կարևոր մասը, կոչված է ստեղծելու նպաստավոր պայմաններ տնտեսության բոլոր ճյուղերի և ոլորտների զարգացման համար, խթանելու տնտեսական աճը՝ չխախտելով մակրոտնտեսական հավասարակշռության ապահովման և հայրենական ապրանքարտադրողների մրցունակության բարձրացման ընթացքը:

Սակայն հարկ է նշել, որ այդպիսի նպատակի իրագործումը չափազանց բարդ խնդիր է, քանի որ տնտեսավարող սուբյեկտների շրջանում մենաշնորհային գործունեություն իրականացնողները և անբարեխիղճ մրցակցության դաշտում գտնվողները, որպես կանոն, դիմում են արգելված այնպիսի քայլերի, որոնց բացահայտումը և համապատասխան պատժամիջոցների կիրառումը երբեմն դառնում են անհնար: Այդ իսկ պատճառով հակամենաշնորհային քաղաքականություն և տնտեսական մրցակցության պաշտպանություն իրականացնող պետական մարմինները ոչ միայն պետք է կարողանան արագորեն հայտնաբերել ու պատժել մենաշնորհային արգելված գործունեության և անբարեխիղճ մրցակցության ամենատարբեր, իսկ հաճախ նաև չափազանց դժվար բացահայտվող դրսևորումները, այլև պետք է տիրապետեն գործուն մեխանիզմների՝ տնտեսական շրջանառության բնականոն ընթացքի խաթարումը բացառելու համար:

Շուկայական հարաբերություններին անցման հիմնական և ամենակարևորը խոչնդոտներից մեկն այն է, որ Հայաստանն, ինչպես և մնացած հետխորհրդային հանրապետությունները տնտեսական հորձանուտի մեջ մտան անկում ապրող տնտեսության ժառանգությամբ: Ընդ որում՝ տարիներ շարունակ այդ անկումը խորանում էր՝ պայմանավորված ոչ միայն վճարունակ պահանջարկի ազդեցությամբ, այլև տոտալիտար երկրներին բնորոշ հոգեբանության պահպանմամբ, ըստ որի՝ տնտեսության հիմք էր համարվում ծանր արդյունաբերությունը: Այս պայմաններում սպառողական ապրանքների արտադրությունը և ծառայությունների ոլորտը, բնականաբար, ստանում էին երկրորդ կարգի դերակատարություն: Նման մտածողությամբ էլ, ըստ էության, պայմանավորված էր պետության կողմից

իրականացվող ներդրումային քաղաքականությունը, ինչի արդյունքում հանրապետությունում ձևավորվեց մի տնտեսություն, որի արտադրական կառուցվածքը հետագայում պետք է մտներ լուրջ հակասությունների մեջ շուկայական տնտեսության պահանջների և սկզբունքների հետ:

ՀՀ արդյունաբերության դինամիկայի վերլուծությունը շուկայական հարաբերությունների ձևավորման անցած ժամանակաշրջանում ցույց է տալիս, որ բարեփոխումների արդեն իսկ առաջին փուլում արձանագրվեցին արտադրության անկման բարձր տեմպեր, ինչը հանգեցրեց եկամուտների և վճարունակ պահանջարկի կտրուկ կրճատման: Այդ միտումը դրսևորվում էր նաև քայքայվող ձեռնարկությունների թվաքանակի աճով, որոնք, անկախ գործունեությունը շարունակելու համար գործադրած ջանքերի, այդուհանդերձ, հայտնվեցին ֆինանսական ծանր վիճակում:

Դիտարկվող ժամանակաշրջանում խիստ կրճատվեց արտադրական պտտենցիալը և կտրուկ մեծացավ տնտեսության տեխնոլոգիական խզվածքը: Մեծ չափով կրճատվեցին նաև ներդրումները արտադրական ոլորտում, ինչը բացառեց նույնիսկ հիմնական ֆոնդերի պարզ վերարտադրությունը: Ակնհայտ է, որ հիմնական կապիտալում իրական ներդրումների կրճատումը հանգեցնում է բարոյապես և ֆիզիկապես հնացած տեխնիկայի տեսակարար կշռի մեծացման՝ դրանից բխող իր բոլոր հետևանքներով: Հատկապես շուկայական հարաբերությունների պայմաններում ներդրումների ցանկացած կրճատում ուղղակիորեն նշանակում է ձեռնարկությունների մարտավարությունը զարգացման ռազմավարությունով փոխարինելու հնարավորությունների բացառում:

Մրցակցային միջավայրի առկայությունը բնականորեն հանդիսանում է շուկայական հարաբերությունների արդյունք, սակայն առանց հիմնավորված և ուղղակի պետական միջամտության՝ կարող է տեղի ունենալ դրանց միջև գոյություն ունեցող տրամաբանական կապի այլափոխում: Ինչ վերաբերում է մրցակցային միջավայրի, այսպես կոչված, «առկայության չափին», ապա անցումային տնտեսության պայմաններում դրա գոյությունը, անշուշտ, պետք է կարևորվի և գործադրվեն քաղաքական, տնտեսական, կազմակերպչական, իրավական և այլ բնույթի քայլեր՝ հնարավորինս արագ հասնելու ազատ մրցակցության: Միայն այս դեպքում է հնարավոր ապահովել շուկայական հարաբերությունների արդյունավետությունը և հասնել սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման:¹ Այլ խոսքով՝ Հայաստանում առողջ մրցակցային միջավայր ստեղծելու համար նվազագույն պարտադիր պայման է դառնում հանրապետությունում ազատ տնտեսավարող սուբյեկտների և շուկայական հարաբերություններին «հարմարեցված» պետական մասնակցության հիմնավորված և ճկուն մոդելի առկայությունը:

Շուկայական հարաբերությունների ձևավորման համար Հայաստանում ընտրվեց ազատական բարեփոխումների առավել արմատական, այսպես կոչված, «ցնցումային» տարբերակը, որը հնարավորինս արագ ու արմատական լու-

¹ **Բոստանջյան Վ.**, Տնտեսական մրցակցության և հակամենաշնորհային քաղաքականության զարգացման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում // Տարեգիրք 2012 [Տնտեսագիտության ֆակուլտետ] / Գլխ. խմբ.՝ տ.գ.դ. Հ.Լ.Սարգսյան: - Եր., ԵՊՀ իրատ., 2013. - 570 էջ; **Մարկոսյան Ա.**, Տնտեսական մրցակցության պաշտպանությունը՝ որպես ձեռնարկատիրության խթանման հիմք // Հայաստան. ֆինանսներ և էկոնոմիկա, 2004թ., N 2-3; **Միքայելյան Մ.**, Մենաշնորհները Հայաստանում. տնտեսության զարգացման խթան, թե՞ խոչընդոտ // «Արդարություն» Մատենաշար, թիվ 7, Մենաշնորհները Հայաստանի Հանրապետությունում: Հիմնախնդիրներ և լուծումներ / ՀՀ դաշնակցություն, Երևան, 2006:

ծուններ էր ենթադրում: Ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ հետխորհրդային երկրների կառավարությունների կողմից զարգացման այդպիսի մոդելին գերապատվություն տալը, թերևս, մի շարք բացատրություններ ունեն: Առաջինը՝ քաղաքական առումով որդեգրվել էր ժողովրդավարական արժեքային համակարգը, որն էլ տնտեսության մեջ ենթադրում էր առավել ազատական մոտեցումների կիրառում: Երկրորդը՝ ազատական վերափոխումների սկզբնափուլում կառավարությունները վայելում էին հասարակության եթե չասենք աջակցությունը, ապա գոնե բացակայում էր ընդգծված դիմադրությունը վարվող ուղեգծին: Այդպիսի վերաբերմունքն, անշուշտ, չհանգեցրեց վարվող տնտեսական քաղաքականության այլընտրանքներ ստեղծելու անհրաժեշտության: Երրորդը՝ վերջապես, որ միայն նման մոդելի ընտրության դեպքում էր հնարավոր ակնկալել Արևմուտքի հզոր ֆինանսական կառույցների (Համաշխարհային բանկ, Արժույթի միջազգային հիմնադրամ և այլն) կողմից անհրաժեշտ աջակցություն:

Այսպիսով՝ հարկ է նշել, որ ազատական բարեփոխումների հաջողության կարևոր նախադրյալ էր դիտվում հասարակական համաձայնության և քաղաքական հանդուրժողականության մթնոլորտի ձևավորումը: Դրան հասնելու, ինչպես նաև ազատական հարաբերություններին բնորոշ տրամաբանությամբ առաջնորդվելու համար անհրաժեշտ էր.

- տնտեսական իշխանության և ռեսուրսների բաշխման կենտրոնացված պլանային համակարգից անցում շուկայական հարաբերությունների վրա հիմնված համակարգի,
- պետական սեփականության մենաշնորհի վերացում, տնտեսական իշխանության ապակենտրոնացում և բազմասեփականության սկզբունքների արմատավորում,
- շուկայական ենթակառուցվածքների և մեխանիզմների ստեղծում,
- տնտեսության պետական կարգավորման սկզբունքների վերանայում,
- ներդրումների և մակրոտնտեսական պահանջարկի խրախուսում,
- մակրոտնտեսական կայունության ապահովում՝ սղաճի զսպում, պետական բյուջեի դեֆիցիտի սահմանափակում, հարկաբյուջետային հիմնավորված քաղաքականության իրականացում և այլն,
- արտաքին տնտեսական հարաբերությունների և միջազգային տնտեսական կապերի ազատականացում, ազգային տնտեսության բացության ապահովում:

Անցումը շուկայական հարաբերություններին իրագործելի և իրականանալի է միայն ազատ տնտեսավարող սուբյեկտների՝ արտադրողների և սպառողների առկայության պարագայում, ինչը հնարավոր է պետականին զուգահեռ սեփականության այլ ձևերի առկայության պայմաններում: Հետևապես շուկայի անցման այս հիմնադրույթը ենթադրում էր հանրապետությունում սեփականության ձևերի բազմազանություն և համապատասխան մրցակցային միջավայրի ստեղծում՝ նրանց միջև ապահովվելով շուկայական ազատ մրցակցությանը բնորոշ նորմալ ապրանքափոխություն: Այդ պատճառով էլ շուկայական հարաբերությունների ձևավորման ու զարգացման գործում պետական սեփականության ապապետականացումը տնտեսության առաջնահերթ լուծում պահանջող անհետաձգելի խնդիրներից էր:

Տնտեսական վերափոխումների պայմաններում, երբ իրականացվում է գնե-րի և արտաքին առևտրի ազատականացում, ազգային փոխարկելի տարադրամի ներմուծում, համապատասխան օրենսդրական դաշտի ձևավորում, մասնավոր ձեռնարկությունների ղեկավարներին գնի, աշխատավարձի, ռեսուրսների բաշխման որոշման իրավունքի տրամադրում և այլն, մասնավորեցման առաջնահերթ խնդիրներ են դառնում.

- արդյունավետության բարձրացումը,
- ապրանքային դեֆիցիտի կամ ավելցուկի չափերի հնարավորինս առավելագույն կրճատումը,
- ազատ մրցակցության համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծումը:

Տնտեսական մրցակցության արդյունավետության վրա մեծապես ազդում է սեփականության գործոնը: Միջազգային փորձը վկայում է, որ համակողմանիորեն հիմնավորված մասնավորեցման դեպքում ստեղծվում են բավականին նպաստավոր պայմաններ առողջ մրցակցային միջավայրի ձևավորմանն ուղղված աշխատանքների համար: Այդ փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս նաև, որ սեփականության ապապետականացման դեպքում առանձին ֆինանսական խմբեր կարող են կենտրոնացնել խոշոր դրամական կապիտալ, ինչը ստեղծում է անհրաժեշտ պայմաններ նոր նախագծերի ու ծրագրերի իրականացման և գործող ոլորտների արդիականացման համար: Ակնհայտ է, որ տնտեսության զարգացման և ճգնաժամային երևույթների հաղթահարման արդյունավետ միջոց կարող է դառնալ արտադրության մեջ գիտատեխնիկական առաջընթացի նվաճումների լայնամասշտաբ ներդրման ռազմավարությունը: Սակայն պետությունն ի վիճակի չէ կատարել այդպիսի ներդրումներ, ավելին՝ շուկայական տնտեսության պայմաններում դա նաև անցանկալի է: Նման ռազմավարություն, որպես կանոն, իրականացնում են տնտեսավարող սուբյեկտները, քանի որ հենց նրանք են հետապնդում ավելի մեծ շահույթ ստանալու նպատակ:

ՉՉ-ում ապապետականացման գործընթացը սկսվեց առևտրի, հասարակական սննդի, կենցաղային սպասարկման, ծառայությունների ոլորտի և անավարտ շինարարության օբյեկտների սեփականաշնորհմամբ: Այդ գործընթացը, հիմնականում հետապնդելով քաղաքական նպատակ, չապահովեց այնպիսի կարևոր խնդիրների լուծում, ինչպիսիք են արդյունավետ սեփականատերերի ձևավորումը, ձեռնարկատիրությունը խթանող մեխանիզմների ստեղծումը և այլն: Արդյունքում՝ երկրում չձևավորվեցին ձեռնարկատիրության համար անհրաժեշտ պայմաններ, ինչի հետևանքով էլ Հայաստանի տնտեսությունը հայտնվեց լուրջ խնդիրների առջև:

Չնայած որոշ հաջողությունների՝ մասնավորեցման գործընթացը, պայմանավորված տարբեր սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ պատճառներով, ընթացավ և այժմ էլ շարունակվում է ընթանալ, մեր կարծիքով, որոշակի վերապահումներով, ինչի հետևանքով խախտվեց սոցիալական արդարության սկզբունքը, և հասարակության ներսում տեղի ունեցավ եկամտային և գույքային կտրուկ բևեռացում: Մասնավորեցմանն ի սկզբանե կարծես թե փորձ էր արվում հաղորդել ժողովրդավարական բնույթ (սերտիֆիկատների միջոցով յուրաքանչյուրը կարող էր դառնալ բաժնետեր), սակայն այդ գործընթացում սեփականատեր դարձավ հասարակության մի խումբ միայն, ինչը և հանգեցրեց որոշակի սոցիալական լարվածության:

Հայաստանում մրցակցային միջավայրի ձևավորումը և զարգացումը ենթադրում են շուկայական և պետական կարգավորման որոշակի հարաբերակցություն: Ընդ որում՝ այդ հարաբերակցության ցանկալի համամասնությունների կարելի է հասնել միայն արդյունավետ մրցակցային միջավայրի ձևավորման և զարգացման ռազմավարության իրականացման արդյունքում: Մյուս կարևոր հիմնախնդիրը պետական և մասնավոր սեփականության հարաբերակցության դիմամիկայի կանխորոշումն է, քանի որ այն մեծապես պայմանավորում է մրցակցային հարաբերությունների բնույթը և դրսևորման ձևերը:

Մրցակցության պաշտպանության քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման համար անհրաժեշտ է.

- նվազեցնել և աստիճանաբար բացառել մրցակցային միջավայրի զարգացման վրա բացասաբար ազդող գործոնների ներգործությունը,
- բարձրացնել հասարակության տեղեկացվածությունն ու դերը մրցակցության սկզբունքների և ավանդույթների պահպանման խնդրում,
- կատարելագործել մրցակցային հարաբերությունների կարգավորման մեթոդական բազան և օրենսդրությունը,
- կողորդինացնել կառավարության և մրցակցության պաշտպանության մարմնի համագործակցությունը,
- ամրապնդել մրցակցության պաշտպանության մարմնի դիրքերը իրավասությունների ընդլայնմամբ, բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների համալրմամբ, նյութատեխնիկական գործուն բազայի ապահովմամբ և այլն,
- ձևավորել համապատասխան «դպրոց» բուհերում մրցակցությանն առնչվող մասնագիտությունների ստեղծմամբ և համապատասխան կադրերի պատրաստմամբ:

Մրցակցային միջավայրի ապահովման համար կարևոր նշանակություն ունեն տնտեսական հարաբերությունները կարգավորող օրենսդրական դաշտի ձևավորմանն ու զարգացմանն ուղղված բարեփոխումները: Ճիշտ է, բարեփոխման անշրջելի ուղին բռնած Հայաստանում այս ուղղությամբ վերջին տարիներին մշակվել են շուկայական պայմաններում ծագող տնտեսական հարաբերությունները կարգավորող բազմաթիվ օրենքներ և այլ նորմատիվ ակտեր, սակայն դրանք դեռևս չունեն անհրաժեշտ համալիրություն և համակարգված չեն, իսկ երբեմն հանդես են գալիս իրարամերժությամբ և բազմիմաստությամբ: Այդ իսկ պատճառով ոչ միայն մրցակցային միջավայրի բարելավման, այլև տնտեսական գործունեության բոլոր բնագավառներում արդյունավետության ապահովման համար կարևորագույն խնդիր է մնում օրենսդրական դաշտի շարունակական կատարելագործումը և ժամանակակից շուկայական մեխանիզմների ստեղծումը:

Աշխարհի շատ երկրներում գործում են առանձին պետական մարմիններ, որոնք զբաղվում են տվյալ երկրի մրցակցային քաղաքականությամբ: ՀՀ-ում այդ ուղղությամբ տարվում են որոշ աշխատանքներ, մասնավորապես գործում է Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովը, մշակվել է «Կայուն տնտեսական զարգացման ռազմավարություն», որի շրջանակներում կատարվում է SWOT վերլուծություն՝ բացահայտելու ՀՀ տնտեսության ուժեղ և թույլ կողմերը: Բացի նշված հայեցակարգից՝ մշակվել են նաև տնտեսության այլ ոլորտների զարգացման ռազմավարություններ: Սակայն մրցակցա-

յին միջավայրի բարելավման և հակամենաշնորհային քաղաքականության իրականացման առումով դեռևս ուղղորդված և արդյունավետ աշխատանքներ չեն տարվում:

Չակամենաշնորհային քաղաքականությունը հետայնդում է մենաշնորհացված ոլորտներում մրցակցային միջավայրի զարգացման նպատակ, որին հասնելու համար իրականացվող միջոցառումների իմաստը պետք է լինի տնտեսության տարբեր ոլորտներում նոր, առաջընթաց ապահովող ձեռնարկությունների ստեղծման խթանման, մենաշնորհացված շուկաներ տեղական և օտարերկրյա ֆիրմաների մուտքի դյուրինացումը: Մրցակցության զարգացմանը կարող են նպաստել նաև հարկային և մաքսային քաղաքականությունները մենաշնորհացված շուկաներ առաջին անգամ մուտք գործող ձեռնարկություններին որոշակի արտոնություններ տրամադրելու և հարկային «արձակուրդներ» սահմանելու ճանապարհով:

Տնտեսական մրցակցության զարգացման հիմք պետք է դառնա գիտելիքահենք տնտեսության կառուցումը՝ հենվելով մարդկային կապիտալի զարգացման վրա՝ խթանելով գիտական մտքի և գիտատեխնիկական առաջընթացի զարգացումը: Ազատ մրցակցությանը նպաստելուն ուղղված քաղաքականության հիմնական նպատակը պետք է դառնա երկրում բարեխիղճ մրցակցության համար անհրաժեշտ միջավայրի ձևավորումն ու ապահովումը և հակամրցակցային գործունեության կանխարգելումն ու սահմանափակումը, ինչը կհանգեցնի ձեռնարկատիրության զարգացմանը և սպառողների շահերի պաշտպանությանը: Այդպիսի քաղաքականությունն ինչպես սպառողներին, այնպես էլ գործարարներին կընձեռնի հնարավորություն՝

- ստանալու բազմատեսակ և բարձորակ ապրանքներ հնարավորինս ցածր կամ գոնե համարժեք գներով,
- օգտվելու ընդհանուր, արդարացի և հավասար խաղի կանոններից, կյանքի կոչել գործարարության և ձեռներեցության իր հակումներն ու կարողությունները,
- մասնակցելու տնտեսական գործընթացների կառավարմանը և դրանց արդյունավետությանն ուղղված որոշումների կայացմանը,
- ամրապնդելու հանրապետությունում տնտեսական ազատական քաղաքականության իրականացման հրամայականը և հետևողականորեն ընթանալու քաղաքակիրթ երկրների հետ ինտեգրվելու ուղով,
- նպաստելու ներդրումների ներգրավմանը և բարեխիղճ մրցակցային միջավայրի ձևավորմանը՝ հայրենական և օտարերկրյա գործարարների համար ստեղծելով շուկա մուտք գործելու հավասար հնարավորություն,
- զարգացնելու փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը,
- ապակենտրոնացնելու տնտեսական որոշումների ընդունման գործընթացը,
- վերացնելու կամ նվազեցնելու շուկա մուտքի և ելքի կառուցվածքային, ինստիտուցիոնալ, վարչական խոչընդոտները,
- աջակցելու աղքատության հաղթահարմանը և կոռուպցիայի դեմ պայքարին ուղղված քաղաքականության իրականացմանը և այլն:

Տնտեսության զարգացման առավել կարևոր նախադրյալներից են ներդրումները՝ որպես վերարտադրության ապահովման նախապայման: Տնտեսության մեջ ներդրումների հոսք կարող է լինել միայն որոշակի պայմանների և գործոնների առկայության դեպքում: Ընդհանուր առմամբ դրանցով էլ որոշվում է երկրի ներդրումային միջավայրի զրավչության աստիճանը, որը ուղղակիորեն կախված է տվյալ երկրում ձեռնարկատիրության նկատմամբ վարվող պետական քաղաքականությունից և դիտարկվող բնագավառում ձևավորված սկզբունքներից ու ավանդույթներից:

ՀՀ տնտեսության մրցունակության ապահովման համար առաջին հերթին պետք է բարձրացնել այդ ուղղությամբ վարվող պետական քաղաքականության արդյունավետությունը՝ մշակելով և իրականացնելով համակողմանիորեն հիմնավորված ռազմավարություն: Հանրապետությունում տնտեսական մրցակցության պետական կարգավորման հիմնահարցերը ներկայումս գտնվում են Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովի գործառույթների տիրույթում: Հանձնաժողովն իր լիազորությունների սահմաններում իրականացնում է որոշակի քաղաքականություն, սակայն այն, մեր կարծիքով, դեռևս չի առանձնանում իր արդյունավետությամբ՝ կապված մենաշնորհային գործունեության և անբարեխիղճ մրցակցության բացահայտման, դրանց գնահատման, ինչպես նաև անհրաժեշտ պատժամիջոցների կիրառման հետ: Այդ գործառույթների կատարման արդյունավետությունը բարձրացնելու համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է՝

- ուժեղացնել տնտեսական մրցակցության պաշտպանությանն ուղղված օրենսդրության պահանջների կատարման վերահսկողությունը,
- ձևավորել մենաշնորհային գործունեության և անբարեխիղճ մրցակցության բացահայտման և գնահատման հստակ չափորոշիչներ,
- սահմանել և անվերապահորեն կիրառել անբարեխիղճ մրցակցությանը համարժեք պատժամիջոցներ,
- նպաստել մենաշնորհված ոլորտներում մրցակցային միջավայրի առողջացմանը,
- տրամադրել արտոնություններ մենաշնորհված շուկաներ մուտք գործող կազմակերպություններին,
- անցկացնել ձևավորված մենաշնորհների ապակենտրոնացում,
- կատարելագործել հակամենաշնորհային քաղաքականությամբ պայմանավորված հարաբերությունների կարգավորման իրավական դաշտը:

Նշված գործառույթների հետևողական ու արդյունավետ իրականացումը, հանդիսանալով տնտեսության մեջ բարեխիղճ մրցակցային միջավայրի ձևավորման և զարգացման, տնտեսավարող սուբյեկտների համար մրցակցային հավասար պայմանների ապահովման, գործարար ակտիվության խթանման, ինչպես նաև շուկայական իշխանության չարաշահման կանխարգելման առանցքային նախապայման, միաժամանակ ենթադրում է հակամենաշնորհային քաղաքականության ինչպես ինստիտուցիոնալ, այնպես էլ իրավական անհրաժեշտ հիմքերի ձևավորում: Հակամենաշնորհային օրենսդրության առումով հանրապետությունում որոշակի աշխատանք իրականացված է, մասնավորապես ընդունվել են «Ներքին շուկայի պաշտպանության մասին», «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին», «Հակազնազոյացման (հակադեմփինգային) և փոխհատուցման միջոցների մասին», «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանու-

յան մասին» ՀՀ օրենքները և այդ ոլորտի կարգավորմանն ուղղված մի շարք այլ իրավական ակտեր: Նշենք, սակայն, որ ցավոք, դեռևս չի ապահովվում դրանց հետևողական կիրառությունը կյանքում, ինչի հետևանքով հակամենաշնորհային քաղաքականության և մրցակցության պաշտպանության իրավական կարգավորումը հանրապետությունում կրում է մակերեսային ու սուբյեկտիվ բնույթ և չի նպաստում մրցակցային միջավայրի առողջացմանը: Որոշակի վերապահումներով բացառություն է կազմում «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը և դրա գործադրումն ապահովող պետական հանձնաժողովի ստեղծումը, ինչը պետք է համարել կարևոր քայլ Հայաստանում մրցակցային քաղաքականության ձևավորման և իրականացման գործում:

Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի դերն ու նրա կողմից իրականացվող հիմնական գործառնությունները շատ մոտ են զարգացած երկրներում գործող նմանատիպ մարմինների առաքելությանն ու գործառնություններին: Թերևս բացառություն է կազմում անբարեխիղճ մրցակցության կանխարգելման և վերացման գործառնությունը, որի իրականացման իրավասությունը Հայաստանի նման ոչ մեծ երկրի դեպքում նպատակահարմար է եղել վերապահել մրցակցության պաշտպանության պետական մարմնին: Սակայն տվյալ համեմատության մեջ նկատելի է Հայաստանի մրցակցության պաշտպանության պետական մարմնի գործառնությունների իրականացման մեխանիզմների ու գործիքների, ինչպես նաև դրանց գործադրման որոշակի տարբերություններ: Առկա են մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնք բացահայտում են հանձնաժողովի լիարժեք գործունեության համար անհրաժեշտ միջոցների և լծակների ոչ բավարար լինելու հանգամանքը: Ընդհանուր առմամբ դրանք վերաբերում են օրենսդրության, մեթոդաբանության, օրենքի դրույթների կիրարկման, տեղեկատվության հավաքագրման, պետական մարմինների հետ համագործակցության կազմակերպման, ինչպես նաև մասնագիտական որակավորման բարձրացման, տեխնիկական հագեցվածության և այլ խնդիրներին: Ավելին՝ եթե կան որոշակի հաջողություններ ապրանքային շուկաներում տնտեսավարող սուբյեկտների գերիշխող դիրքի չարաշահման և անբարեխիղճ մրցակցության դրսևորումների կանխման և վերացման հարցերում, ապա հակամրցակցային համաձայնությունների բացահայտումն ու ապացուցումը և չարտոնված համակենտրոնացումների արգելումը լուրջ խնդիր են մրցակցության պաշտպանության մարմնի համար:

Հայաստանում, ինչպես նաև անցումային փուլում գտնվող ցանկացած երկրում մենաշնորհացման բարձր մակարդակը անխուսափելի է, հետևաբար պետական տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակը պետք է լինի մրցակցային միջավայրի զարգացումն արգելակող ոլորտներում ժամանակակից ձեռնարկությունների ստեղծման խթանումը և շուկաներ մուտք գործելու հնարավորությունների ընդլայնումը: Ներկայումս հանրապետությունում մրցակցային միջավայրի բարելավման և ներքին շուկայի պաշտպանության ուղղությամբ տարվող աշխատանքները միտված են այդ նպատակով ձևավորված իրավական դաշտը միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու, օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության առավել արդյունավետ լծակներ կիրառելու, հայրենական արտադրողների և սպառողների շահերի պաշտպանությունը կազմակերպելու, բարեխիղճ մրցակցային դաշտ ձևավորելու և հակամրցակցային քայլերը կանխարգելելու գործառնություններին:

ՀՀ տնտեսության կառուցվածքի արդիականացման, կառավարման նոր սկզբունքների կիրառման և շուկայական ժամանակակից մեխանիզմների ձևավորման համար կարևոր նշանակություն ունեն արտահանմանն ուղղված ձեռնարկությունների ստեղծումը, արտահանման ծավալների մեծացումը, նոր շուկաներ մուտք գործելու հնարավորությունների ընդլայնումը և այլն: Դա հատկապես կարևորվում է հանրապետության տնտեսության հարաբերական մեկուսացվածության պարագայում, երբ առկա են տրանսպորտային բարդ խնդիրներ, վճարունակ պահանջարկի սահմանափակվածություն և նման այլ հարցեր, որոնք, ըստ էության, մրցակցային ուժերի ակտիվությունը զսպող հիմնական գործոններ են:

Տնտեսական համակարգի արդյունավետության բարձրացման համար անհրաժեշտ է հասնել սեփականության և տնտեսավարման տարբեր ձևերի լավագույն հարաբերակցության: Ընդ որում՝ պետք է հատկապես կարևորել պետական և մասնավոր հատվածների միջև հարաբերակցության հաստատման հարցը, քանի որ տնտեսական հարաբերությունների ազատականությունը դեռևս չի կարող երաշխավորել արդյունավետություն գործունեության բոլոր ոլորտներում: Այդ առումով, թերևս, բացառություն կարող է կազմել փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը, որը ճկուն վարկային և հարկային քաղաքականությունների դեպքում կարող է ոչ միայն հասնել ցանկալի զարգացման, այլև նպաստել արտադրության նոր, ավելի պրոգրեսիվ ուղղությունների ձևավորմանը:

Ռազմավարական բնույթի ռեսուրսների և ազատական տնտեսական հարաբերություններին հատուկ արտադրական գործոնների բացակայությունը էականորեն սահմանափակում է միջազգային շուկաներ մուտք գործելու Հայաստանի հնարավորությունները: Այս հանգամանքով պայմանավորված՝ առաջանում է մրցակցային նոր առավելությունների բացահայտման, դրանց համակողմանի գնահատման և նպատակամետ օգտագործման անհրաժեշտություն: Հանրապետության համար դրանցից, թերևս, առավել հեռանկարային կարող է դառնալ գիտելիքահեղձ տնտեսության ձևավորմամբ ինովացիաների և վենչուրային ձեռնարկատիրության զարգացումը: Միևնույն ժամանակ ակնհայտ է, որ տնտեսության մեջ ցանկացած նորարարական նախաձեռնություն ենթադրում է մեծ ներդրումներ և արտադրական հարաբերությունների համալիր կարգավորվածություն: Այս առումով հանրապետությունում, մեր կարծիքով, չեն կարող լինել անլուծելի խնդիրներ, պարզապես պետք է դրսևորել կամք և վերջապես առողջացնել մրցակցային միջավայրը, մեծացնել ներդրումային գրավչությունը և տնտեսական հարաբերությունների կարգավորման մակարդակը համապատասխանեցնել միջազգային չափանիշներին:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ վերջին տարիների ընթացքում ՀՀ կառավարության հեռանկարային զարգացման ծրագրերում որոշակիորեն շեշտադրվում է նորարարությունների դերի կարևորման, բարձր տեխնոլոգիաների զարգացման և արդյունաբերական քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման անհրաժեշտությունը: Ընդհանուր տնտեսական քաղաքականությունում արդյունաբերական քաղաքականության գերակայությունը թույլ կտա ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառման ճանապարհով հասնել արտադրական կարողությունների ընդլայնման և տնտեսության կառուցվածքի բարելավման: Ծյուղային առումով տնտեսական զարգացման լոկոմոտիվներ պետք է դառ-

նաև լեռնամետալուրգիան, վերամշակող և քիմիական արդյունաբերության ոլորտները: Տնտեսության արդյունավետ ճյուղային և ներճյուղային կառուցվածքների ձևավորման առումով պետք է կարևորել կորպորատիվ կառավարման ժամանակակից ձևերի ներդրումն ու զարգացումը:

Սակայն հարկ է նշել, որ ցանկացած զարգացում շուկայական տնտեսության պայմաններում պետք է տեղի ունենա բացառապես մրցակցային միջավայրում, քանի որ իրական արդյունավետության կարելի է հասնել միայն այդ դեպքում, երբ էականորեն կզսպվեն գերակա դիրքի, համաձայնությունների, համակենտրոնացումների և անբարեխիղճ մրցակցության այլ դրսևորումների հետ կապված չարաշահումները: Միևնույն ժամանակ պետք է դրանցից տարանջատել նրանք, որոնք, թեկուզ ժամանակավորապես կարող են խթանել այլ արտադրությունների զարգացումը: Մասնավորապես որպես այդպիսին կարող են լինել հետազոտությունների և դրանց արդյունքների ներդրմանն ուղղված համաձայնությունները: Նման համաձայնությունները կարող են ընկերությունների խմբերին հնարավորություն տալ գործելու ավելի արդյունավետ, նվազեցնելու տեղեկատվական կամ տրանսակցիոն ծախսերը: Այդպիսի համաձայնությունների ուղղակի արգելումը՝ հաշվի առնելով շուկայի զուտ կառուցվածքային ցուցանիշները, փոքր երկրի պայմաններում կարող է արդարացված չլինել, քանի որ դրանք կարող են հնարավորություն տալ ընկերություններին օգտվելու մասշտաբի էֆեկտից, նպաստելու տեխնիկական զարգացմանը, ինչպես նաև հասնելու արտադրական և բաշխման արդյունավետության: Այդպիսի համաձայնությունները հաճախ կարևորագույն գործիք են դառնում որոշ ձեռնարկությունների համար միջազգային շուկայում առավել մրցունակ լինելու առումով, և, ընդհանրապես, դրանց արդյունավետ կարգավորումը փոքր երկրների համապատասխան մարմինների առաջնահերթ խնդիրներից մեկն է:

Մրցակցության կարգավորումը՝ որպես պետական քաղաքականության կարևորագույն ուղղություն, պետք է բացառի.

- անբարեխիղճ մրցակցային ձևերի կիրառումը,
- տնտեսական գործունեության արդյունավետության խաթարումը,
- սպառողների իրավունքների ոտնահարումը,
- շուկայական իշխանության չարաշահումը,
- ապրանքային շուկայում մրցակցության վրա ազդեցության արգելված ձևերի կիրառումը,
- մենաշնորհային գործունեությունից սպառողների շահերի վտանգումը և այլն:

Անհրաժեշտ է սակայն նշել, որ Հայաստանում մրցակցության պաշտպանությանն ուղղված գործառնությունների իրականացման ժամանակ այդուհանդերձ կարող են կիրառվել որոշակի սուբյեկտիվ մոտեցումներ: Գործնականում օրենսդրության առանձին դրույթների կիրառության ժամանակ կարող են ծագել տարբեր դժվարություններ: Մասնավորապես բարդություններ կարող են առաջանալ թե՛ գերիշխող դիրքի որակման, թե՛ համաձայնությունները հակամրցակցային ճանաչելու, թե՛ մրցակցությունը անբարեխիղճ գնահատելու ժամանակ: Անկախ իրավական ակտերում կարգավորող դրույթի ձևակերպման հստակությունից՝ գործնականում այն կիրառող մարմնի աշխատակիցը, բացի տվյալ դեպքի վերաբերյալ հնարավոր ոչ հիմնավորված որոշում կայացնելուց, կարող է նաև

հանդես բերել անձնական, սուբյեկտիվ մոտեցում: Ամփոփելով հարկ է նշել, որ պետությունը տնտեսական մրցակցության պաշտպանության քաղաքականության սկզբունքները մշակելիս և այդ քաղաքականության իրականացման ուղիները որոշելիս պետք է հաշվի առնի տնտեսական գործընթացների և պետական գործառույթների փոխկապակցվածության և փոխայամանավորվածության ազդեցությունը ազատ մրցակցային միջավայրի վրա մշտապես ուշադրության կենտրոնում պահելով դրանց հիմնավորված և ռացիոնալ հարաբերակցություն հաստատելու հարցը, քանի որ առանց մրցակցության ոլորտին առնչվող խնդիրների հետևողական ու համալիր լուծման բացառվում է արդյունավետ հակամենաշնորհային քաղաքականության իրականացումը:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում դիտարկվում են ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացման, մրցակցային շուկայի զարգացման և հակամենաշնորհային քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման հարցերը: Հաշվի առնելով հանրապետության առանձնահատկությունները՝ առաջարկվում են դրանց լուծման տեսական և գործնական մոտեցումները:

АННОТАЦИЯ

БОСТАНДЖЯН В., МУСАЕЛЯН Т. – ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

В статье рассмотрены вопросы конкурентоспособности экономики, развития конкурентного рынка и повышения эффективности антимонопольной политики Армении. Предложены теоретические и практические подходы их решения, с учётом особенностей республики.

SUMMARY

BOSTANJYAN V., MUSAELYAN T. – THE PROBLEMS OF RA ECONOMY COMPETITIVENESS IMPROVEMENT

Issues related to the competitiveness of Armenia's economy, competitive market developing and increase of efficiency of antimonopoly policy are considered in the article. Theoretical and practical approaches of their decision are offered taking into account specificity of the republic.